

A Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház helyzete Kolozsvár–Szamosújvár egyházmegye

	1947*	2001**
Esperesség	19	12
Plébánia	451	160
Templom	537	79
Visszakapott		20
Más felekezetektől bérelt		4
Felújítás alatt		6
Vásárolt		1
Újonnan épült		26
Épülőfélben		22
Plébániaépület	387	26
Visszakapott		5
Épülőfélben		2
Újonnan épült		4
Vásárolt		14
Adományozott		1
Hívek száma	467 320	60 000

* az 1947-es Cím- és adattár alapján

** Ignace Moussa I Daoud kardinális látogatása alkalmából összeállított jelentés alapján

Ovidiu PECICAN

Katolikus románok, a pápa és Nagy Lajos

A Rómával való 1700-as egyházi egyesülés nem volt az első történelmileg bizonyítható közeledés egyes románok részéről a Vatikánhoz. Eltekintve az Aszenida Császárság egyházának 1204-es, inkább konjunkturális egyesülésétől, amelyet Ioniță Caloian cár és az ország első főpapja, Vasile valósított meg, számtalan olyan időszak volt a múltban, amikor bizonyítható néhány románok a katolicizmushoz való tartozása. Valószínű, hogy nemcsak a firenzei (1439), hanem a lyoni (1247) zsinat is megfelelő hangulatot teremtett az áttéréshez. Az alábbi sorok az észak-dunai románok és Róma kapcsolatait kísérlék meg megvilágítani 1345-ben.

VI. Kelemen pápa levele Magyarország királyához

VI. Kelemen pápa 1345. október 17-én Avignonból levelet intézett Magyarország királyához, Anjou Lajoshoz. Tartalmából sok olyan lényeges dologra lehet következtetni, amely segít megérteni annak akorszaknak a történelmét. Mindenekelőtt sok románt említ, akik felvették a katolikus vallást. Ezeket mind Erdélyben, mind Havasalföldön és a Bánságban azonosítani lehet.

Tudomást szerezve a katolikus térítés eme számottevő eredményéről – ami minden bizonnyal a ferencesek tevékenységének volt tulajdonítható (szó esik a „minorita rendi testvérekről, akik azokon a vidékeken telepedtek le”) –, VI. Kelemen pápa két megbízottját küldte a tartományba. Két olasz ferences rendiről van szó, akinek feladata az volt, hogy elvigye a pápa levelét az újonnan áttért nemeseknek és néhány egyszerű embernek is. A címzettek között szerepelt Havasalföld vajdája, Alexandru, Alapító Basarab fia (aki az ortodoxia elfogadása után Nicolae néven válik ismertté), aztán „a legnagyobb kőszegremetei” és Ladislau de Bivini – mindketten bihari földesurak – és Máramarosban az oláhláposi Ambrus. A pápa tehát, mint a dokumentumból kiderül, Havasalföldet, a Bánságot, Bihar és Máramarost célozta meg, és azokhoz az említett vidékeken lakó román vezetőkhez fordult, akik nemrég tértek át a katolikus hitre.

Denem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a címzettek sorrendje, akikhez a levél szólt, figyelembe vette kinek-kinek a jelentőségét, s minden valószínűség szerint a nemesi rangsorban elfoglalt helynek megfelelően alakult ki.

Tehát Alexandrunak a lista elején való megnevezése után, aki mint a magyar király valamiféle széles körű autonómiával (valószínűleg szélesebb körűvel, mint amilyen az uralkodónak inyére volt) felruházott „kormányzója” a legnagyobb területet uralta, következik a többi nemes felsorolása. Még ha a „kőszegremetei legnagyobb”, Ladislau de Bivinihez vagy Ambrushoz hasonlóan, szintén vajdavolt is, valószínű, hogy hatásköre vagy a királyságban elfoglalt helye csupán arra jogosította fel, hogy Alexandru után elsőként követezzen a pápa listáján.

A pápa levelei és a román nemesek

A levelek közül azonban csak néhány jutott el a címzettekhez. Magyarországon a király emberei megállították Francesco de Castro Flebist (Francesco della Citta-di-Pieve) és Bonifilius de Cesenát (Buonfiglio de Cesena), és elvették tőlük az általuk hamisnak tartott pápai leveleket. Ezek között volt három, amely személyesen a királynak és az anyakirálynéknak, Erzsébetnek szólt, mint olyanoknak, akik kománnyozói annak a királyságnak, amelyhez a többi levélben meg-

Tom Dean: Tăcere a inimilor, serie de desene, 1999
Copyright © Tom Dean

célzott tartományok tartoztak, de volt olyan is, amely a nagyváradi püspököknek szólt. A levelek közül egyeseket felnyitottak, másokat nem. Tartalmukat tehát a király emberei már az első pillanatban felismerhették. Mégis mint gyanúsakat, visszatartották őket. Mit tartalmaztak? Kelemen pápa dokumentumaiból tudjuk, hogy „a célnak megfelelőek” voltak, vagyis a katolicizmus terjesztésének a románok körében. Következésképpen a pápai levelek dicsőítőleg szóltak azokról, akik már katolizáltak, és a megváltás ígéréstől bátorították azokat, akik még nem tették meg.

Mégis a király visszatartotta a pápai leveleket. Mi kifogása lehetett Anjou Lajosnak 1345-ben az ellen, hogy egy ilyen üzenet eljusson a havasalföldi, bánsági, bihari és máramarosi románokhoz? A pápai kancellária dokumentumából kiderül, hogy egyesek megkapták a levelet (a király legalábbis, de valószínűleg az anyakirályné, sőt a

váradi püspök is), mások (Alexandru és a többi román) nem. Anjou Lajos tettét nem lehet mással magyarázni, mint a havasalföldi Alexandruval szemben – máris – megnyilvánuló ellenségeskedéssel. Denem minden ott említett román volt a Curtea de Argeș-i uralkodó alattvalója. A király elégedetlensége tehát annak szólt, hogy a pápai udvar közvetlenül fordult az ő katolikus hitre áttért román alattvalóihoz.

A körülményekhez tartozik egy tatárelleses hadjárat előkészítése és megindítása a Kárpátoktól északra és délre az 1345–1346-os évben. Ennek folyamán Magyarország királya semmilyen nehézségbe nem ütközött Havasalföld vagy saját román alattvalói részéről. Mégis VI. Kelemen pápa levele meglepi az Anjou uralkodót, aki visszatartja a románoknak szólókat, amelyekről már elküldésük pillanatában értesítette őt a pápa. Kétségtelen, hogy a magyar király nem akarta, hogy Alexandru olyan kapcsolatokat létesítsen a pápai udvarral, amelyeket nem a budai udvar közvetít. Miért? Mert Havasalföld tényleges uralkodójának tartotta magát, és Alexandruban olyan vazallust látott, akinek hallgatnia kell rá. A következtetés az, hogy Alexandru és Anjou Lajos között a megbékélés nem sokkal a közös tatárelleses hadjárat előtt történt meg, éppen 1345-ben, a pápa román katolikusokhoz írott leveleinek a visszatartása pedig valamivel a megbékélés létrejötté előtt.

Nemrégiben Daniel Barbu annak a véleményének adott hangot, hogy Lajos és Alexandru kibékülésének ideje 1344 volt. Azt hiszem azonban, nem hihető, hogy a megbékélés azonnali következménye olyan ellenséges tett lett volna a király részéről, mint a levelek visszatartása, annál kevésbé, mert a királynak szüksége lehetett Alexandru együttműködésére a tervezett tatárelleses hadjáratban. Másrészt, feltételezni, hogy a pápa csupán több mint egy évvel a katolizált románokhoz intézett levelei kelte után kérte volna, hogy azokat juttassák el a címzettekhez, szintén alig hihető. Ezért tartom valószínűnek, hogy a megbékélés az 1345-ös év folyamán jött létre, viszonylag kevéssel 1345. október 17-e előtt (talán annak az évnek a nyarán a vagy éppen kora őszén).

Serban Papacostea szerint „Havasalföld és Alexandru közeledése az adott körülmények között a Vatikánhoz (...) egyike volt Lajossal való meg egyezése következményeinek.” Lehetséges azonban, hogy már 1345 előtt megtörtént, a budai uralkodó közvetítése nélkül, mi több, akarata ellenére. Egyrészt a pápa leveléből a sorok között kiténik, hogy az egyház fő megdorgálta Anjou Lajost, amiért hiányzik belőle a jóindulat a románok katolizálásának kérdésében. Bármilyen óvatosan fogalmazta is meg, Öszentsége elégedetlensége valóságos. Másrészt a historiográfia, éppen az itt tárgyalt történelmi pillanatra vonatkozóan, feljegyezte, hogy Magyarország fiatal királya gyanakodva tekintett személyesen a pápára és a királyság katolikus egyházának főpapjaira. Vajon ez a gyanakvással teli magatartás nem a pápa azon lépéseinek a következménye, amelyekben a király nem volt érdekelt, és amelyek megtétele előtt nem kérték ki a tanácsát? Ha így volna, akkor talán helyesbíteni kellene Serban Papacostea értelmezését, megállapítva, hogy éppen ellenkezőleg, Alexandru katolizálása a Vatikán közvetlen megbízottai (a ferencesek) közvetítésével megteremtették a megbékélés feltételeit. Nem lehet véletlen, hogy 1345 végén Lajos havasalföldi követségeinek legfontosabb alakja nem egy világi udvaronc, hanem Demeter váradi püspök, a katolikus egyház képviselője volt.

Demeter, a nagyváradi „latin” püspök és a katolikus román világ

Más oldalról közelítve meg a kérdést, el kell mondani, hogy annak a kornak a légköre telítve volt a pogány tatárok elleni háború eszméjével, és feltételezhető, hogy érdekében megtörtént a szükséges propaganda is. Ebből az alkalomból született a katolizált erdélyi románok körében a tatárokat legyőző László király legendája.

Amint a pápai dokumentumból kiderül, a bihari, máramarosi román katolikusok, akárcsak a havasalföldiek és bánságiak, közvetlen kapcsolatban álltak a Körös-parti várossal, amely fokozatosan a szentté avatott király alakjának szolgálatába állított vallásos propaganda központjává vált.

Ami pedig Demetert, Várad új katolikus püspökét illeti, ő jó ismerőjéé vált nemcsak az erdélyi román vidékeknek, hanem a hegyeken túliaknak is. Tíz év alatt (1345–1355) többször is – nem lehet pontosan tudni, hányszor – a király követe volt a havasalföldi udvarnál. Azok tehát, akiket a román világban megismert, nemcsak udvari rangúak voltak, hanem olyanok is, akik a bihari, a máramarosi és valószínűleg a bánsági nemességről szakadtak le. Ez meghatározta Demeter püspök bizonyos történelmi kérdésekhez való hozzáállását, mint amilyen például a magyar királyok múltbeli „tatárelleses” hadjáratai, és kiváló képviselőjévé tette a Szent László kultuszának, amelyeket a váradi katolikus katedrálisban gyűjtöttek össze.

Kétségtelen, hogy Szent László alakjának a tatárelleses keresztes háború eszméjéhez való kapcsolása nagyszerű képviselőre és kedvező talajra lett Demeter püspök személyében és a püspök környezetében.

A jelentős számú román nem sokkal 1345 előtti katolizálásának körülményei között a katolikusok soraiba újonnan érkezettek úgy kapcsolódtak ehhez a propagandisztikus kérdéshez, hogy a románoknak a tatárok felett aratott magyar győzelemhez való lényegi hozzájárulását beillesztették a már körvonalazódott legendakörbe.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

OVIDIU PECICAN 1959-ben született Aradon. A BBTE Európai Tanulmányok Karának előadójaként. Razzar (Alexandru Pecicannal), Bukarest, 1998; Lumea lui Simion Dascălul (Simion Dascălul világa), Kolozsvár, 1998.